

WERK-EILAND

WERKEILAND-WANDELING

LELYSTAD-HAVEN

HISTORIE-WERKEILAND

1949 -

WERKEILAND-WANDELING

WANDELING OVER HET CULTUURHISTORISCH WERKEILAND LELYSTAD-HAVEN

In dit boekje vindt u een beknopte beschrijving over het werkeiland. Het werkeiland, ofwel het startpunt van de ontwikkeling van Oostelijk Flevoland. Op het kaartje wat hieronder is afgedrukt hebben we een route aangeven. De **Haltes** die aan de route liggen, corresponderen met teksten verderop in dit boekje. Wij wensen u veel wandel- en leesplezier.

- Halte 1: Start drooglegging Oost-Flevoland
- Halte 2: De oudste boom van Lelystad
- Halte 3: Het Stenen Kamp
- Halte 4: Hotel "De Lange Jammer"
- Halte 5: Houten Woningen
- Halte 6: Het Gemaal
- Halte 7: De Sluis
- Halte 8: Herberg "De Oostvaarder"

wandelkaart

LELYSTAD-HAVEN

Revolutionair Plan

U staat hier in Lelystad. De stad die genoemd is naar de beroemde waterbouwkundige Dr. Ir. Cornelis Lely(1854-1929). Hij ontwikkelde een revolutionair plan om de Zuiderzee af te sluiten en uit zee land te maken. In 1918 kreeg hij als minister van Waterstaat groen licht voor de realisatie van zijn plannen. De Afsluitdijk kwam in 1932 gereed en men ging verder met de gedeeltelijke drooglegging van het IJsselmeer: de inpoldering van de Wieringermeer(1924), Noordoostpolder(1942), Oostelijk Flevoland(1957) en Zuidelijk Flevoland(1968).

Halte 1: Start drooglegging Oostelijk Flevoland

Op 31 oktober 1949 werd door de Dienst Zuiderzeewerken(ZWW) de eerste paal (perceel-P) in het IJsselmeer geslagen om aan te geven waar het Werkeiland Lelystad-Haven moest komen. De plaats werd bepaald door een kruismeting.

kruismeting

HISTORIE-WERKEILAND

Het Werkeiland

Het werkeiland (perceel-P) zou bestaan uit een verbreed stuk dijk, een werkhaven en een bouwput voor de sluis en het gemaal. Rond de 'dukdalf' was het een drukte van belang: sleepboten, zandzuigers, baggerschepen, motorvletten en boten met kranen voeren af en aan. Ook lagen er twee grote pontons met daarop ver-

de 1e meetpaal(in de volksmond dukdalf genoemd)

schillende onderkomens voor de medewerkers van ZWW en de dijkwerkers. Ook was er in het ruim van een ponton een smederij waar reparaties aan boten konden plaatsvinden.

In juni 1950 werd er een begin gemaakt met ‚perceel-P‘. In november 1950 komt het eerste stukje dijk ‚P‘ boven water. Begin 1951 konden er op het eiland houten barakken gebouwd worden. De dijkwerkers gingen verder met de aanleg van de 90 km polderdijken.

Polderdijk

De aanleg van een Polderdijk

Eerst werd een slappe kleilaag van ongeveer 7 meter uitgebaggerd om een stevige onderlaag te verkrijgen. De uitgebaggerde geul werd opgevuld met zand. Vervolgens werd aan weerszijden van het zand met taaie keileem een beschermingslaag aangebracht. In de keileemdam werd daarna een 1.50 meter diepe damwand van gekreosoteerd hout geslagen. Inmiddels waren kraagstukken van 10 x 30 meter gevlochten van rijshout(jonge wilgentakken).

Deze kraagstukken werden op de keileemdammen afgezonken door er kruiwagens met stenen op te storten. Tussen twee keileemdammen werd zand gespoten met een perszuiger. Zo ontstond een dijklichaam. Het boven water gelegen buitentalud van de keileemdam werd vlak gemaakt met rieten matten en puin. Op deze laag konden de steenzetters basaltkeien aanbrengen. Tenslotte werd de dijk afgedicht met een 60cm dikke laag keileem en daarop 40cm klei vermengd met graszaad.

Per dag werd, afhankelijk van de weersomstandigheden, maximaal 30 meter dijk aangelegd. De dijkwerkers werkten gemiddeld 55 uur per week en in de zomermaanden 12 uur per dag. Op vrijdagmiddag gingen ze met boten naar huis om maandagmorgen weer terug te keren.

De Knardijk

De Knardijk, die loopt van het Werkeiland naar Harderwijk, is gesloten op 28 oktober 1954.

dijkwerkers aan het werk

Daarna werd een 6.5 meter brede weg aangelegd, die op 1 juli 1955 officieel voor verkeer is geopend. De Knardijk is 23 km lang. Er werd 2.200.000 m³ grond voor uitgebaggerd. Aan kraagstukken werd 415.000 m³ verwerkt en de steenwerkers bekleedden de dijk met 310.000 m³ steen en beton.

Het Houten Kamp

In 1951 was van het Werkeiland zoveel dijk klaar dat er een aantal houten barakken geplaatst kon worden. In de houten barakken sliepen 8 tot 10 man. Er was een wastafel en een tonnetjes toilet. Ook de directiekeet kreeg hier een plaatsje. Er was ook een keuken en een kantine. Eén keer per maand werd er een avond georganiseerd met cabaret, speelfilm of toneel. Al in 1952 stond hier één van de honderd televisietoestellen van Nederland en konden men genieten van de experimentele tv-uitzendingen.

In 1952 werd een begin gemaakt met de bouw van het stenen kamp. Het houten kamp werd nog tot 1956 gebruikt door de steenzetters. In 1958 werd het afgebroken.

Halte 2: De oudste boom van Lelystad

Op de voormalige plek van het houten kamp staat nog steeds de oudste boom van Lelystad. Een piketpaaltje van wilgenhout liep in 1951 uit en groeide uit tot boom. Het boompje werd goed verzorgd op het verder kale Werkeiland.

Direct na de watersnoodramp (februari 1953) in Zeeland vertrokken vrijwel alle werkers met materieel om daar te helpen. Een jaar lang lagen de werkzaamheden op het Werkeiland stil.

Halte 3: Het Stenen Kamp

Het Stenen Kamp

Eind 1952 werd een start gemaakt met de bouw van het 'Stenen Kamp'. De bouwvakkers, die hier aan werkten, werden tijdelijk ondergebracht in een rijnaak. Het stenen kamp bestond uit zes barakken. Elke barak bestond uit 6 units met een slaapzaal en wasgelegenheid voor 8 man en een gezamenlijke zitkamer. Iedereen had de beschikking over een eigen kast. In het stenen kamp werden de bouwvakkers voor sluis en gemaal gehuisvest. Alle materialen moesten per boot worden aangevoerd.

karacteristieke bouw

Daarom is gekozen om de stenen op zijn kant te gebruiken voor halfsteens muren. De barakken zijn nu gerenoveerd tot woningen. Nadat de bouwvakkers gereed waren met de sluis en het gemaal (1956) werd het stenen kamp bewoond door ontginningswerkers.

kantine

Er werd op het middenterrein een grote houten kantine geplaatst met ernaast een woning voor de kantinebeheerder.

Voor de ambtenaren van ZWW werd pension 'De Eerste Aanleg' gebouwd, dat uitgroeide tot een hotel restaurant. Op de plek van de huidige duplexwoningen (1970) stonden vanaf 1952 houten woningen voor de ZWW medewerkers en hun gezinnen.

Halte 4: Hotel De Lange Jammer

De Lange Jammer

Dit gebouw (1953) is gebruikt als keuken voor de arbeiders in de stenen barakken. Tevens deed het dienst als woning voor de kampbeheerder en als kantoor van ZZW. De bel van het Werkeiland hangt voor hotel 'De Lange Jammer'. Vooral bij mist had de bel een belangrijke functie: boten konden de haven vinden door op het geluid af te gaan.

Halte 5: Houten Woningen

Houten Woningen

De huidige houten woningen zijn in 1958 op het Werkeiland geplaatst. Hier woonden medewerkers van de Rijksdienst IJsselmeerpolders. Deze dienst hield zich bezig met het geschikt maken van de nieuwe polder voor agrarisch, stedelijk en recreatief gebruik.

Halte 6: Het Gemaal

Wortman

Van 1953 tot 1956 is gebouwd aan gemaal Wortman en de sluis. De bouwvakkers woonden in de stenen barakken op het Werkeiland en alle materialen werden per boot aangevoerd. In 1956 waren de dijkwerkers klaar met de dijken van Oostelijk Flevoland en kon in 9 maanden Oostelijk Flevoland worden drooggemalen. Het gemaal werkt u nog bij hevige regenval.

sluis in wording

Tijdens de droogmaking van Flevoland kwamen honderden scheepswrakken tevoorschijn. Tussen de jaren 1200 en 1900 werd de Zuiderzee druk bevaren en veel schepen zijn bij stormen vergaan.

Halte 7: De Sluis

Wortman(sluis)

U ziet hier dat het hoogteverschil 6 meter bedraagt. Dijken, sluisen en gemalen zijn hard nodig in Flevoland.

Halte 8: Herberg de Oostvaarder

Het voormalig 'Stuurhuis'

In 1956 kwam het 'Stuurhuis' gereed. Het bestuur van de nieuwe polder was daar één dag per week aanwezig voor gemeentelijke zaken. Ook vestigden de gezamenlijke protestante kerken zich in de middenruimte en was er een aparte ruimte voor de katholieke kerk. Later werd het gebouw gebruikt als jeugdherberg.

Leven op het Werkeiland

Pioniers

Het leven van de pioniers op het Werkeiland was avontuurlijk en uniek. De pioniers woonden op pontons, woonarken en in houten- en stenen barakken. Gezinnen vestigden zich in houten woningen.

Leven op het Werkeiland foto

De kantoormedewerkers van ZWW maakten eveneens gebruik van de houten huizen of van pension ‚De Eerste Aanleg‘.

In 1955 woonden er ongeveer 450 mensen op het Werkeiland. Openbare voorzieningen als drinkwater, elektriciteit, telefoonverbinding en afvalverwerking waren aanwezig. Op het Werkeiland stonden een keuken, kantine, ziekenbarak, kantoorgebouw, pension/restaurant, (kleuter)school, kerkgebouw, postkantoor en zwembad. Ook werkten er een huisarts, onderwijzer, politieagent en een kapper.

In de kantine traden regelmatig landelijk bekende artiesten op. Ook organiseerde de gemeenschap zelf vrijetijdsactiviteiten. Men kon kaarten, biljarten, gezamenlijk tv-kijken, volleyballen, schaatsen, zwemmen, gymmen, volksdansen, vissen, voetballen en toneelspe- len. Befaamd waren de bonte avonden en feesten(Sinterklaas, Koninginnedag) georganiseerd door de bewonersvereniging Vereniging Algemeen Belang.

Isolement

Van 1950 tot 1955 was het Werkeiland alleen per boot bereikbaar. Vanaf oktober 1952 was er een mobilifoon aansluiting in het ZZW-kantoor, maar automatisch telefoneren was pas in november 1955 mogelijk. Bij storm en kruierend ijs verkeerde men in een volledig isolement. In 1954 duurde dat zelfs 6 weken!

In 1957 werd de polder Oostelijk Flevoland officieel drooggevallen verklaard. Met een helikopter werd 30.000 ha riet ingezaaid. Door het zware wortelstelsel van riet was de polderbodem sneller te betreden. Helaas zorgden (steek)muggen en spinnen voor een insectenplaag. Na enige jaren werd het riet verbrand en kon er verbouwd en gebouwd worden. Eind 1967 werd de eerste woonwijk van Lelystad be- woond ■

plattegrond werkeiland zomer 1955

medewerkers

De volgende personen en bedrijven hebben zich ingezet om het 'project Werkeiland' tot stand te brengen.

Het 'project Werkeiland' bestaat uit o.a:

- De replica van de 1e paal(Dukdalf)
- De tijdelijke expositie
- Informatiebord op het werkeiland
- Deze wandelgids

Lia van Vliet, projectcoördinator en initiatiefneemster

Ed Voigt, expositie, historicus

Albert Hagen, opmaak wandelgids

Leerlingen SGL Lelystad, rondleidingen werkeiland

Sponsoring:

Aero Camera, ANWB Fonds, Aviodrome Luchtfotografie, Beens Groep Lelystad, Kon. Ned. Heidemaatschappij, Gemeente Lelystad, Makelaardij De 4Linden, Multicopy Lelystad, Reclame Sukses, Waterschap Zuiderzeeland, Wijkraad Lelystad-Haven, www.flevoweer.nl en PRAGMA Advanced Document Engineering.

Voor vragen en opmerkingen kunt u mailen naar:

info@wijkraadhaven.nl